

Valencians a Barcelona, 1707-1714

Durant el setge de 1713 i 1714, segons el cronista Francesc Castellví, hi havia a Barcelona uns 8.000 valencians, nombre que suposaria un 20 per cent de la població. A partir dels arxius de l'hospital de la Santa Creu, l'historiador Adrià Cases ha posat nom i cognom a 1.859 d'aquells valencians que ja coneixien la repressió borbònica i arribaven disposats a defensar Barcelona.

Si contemplem tota la guerra de Successió, la batalla d'Almansa del 25 d'abril de 1707 va ser un dels enfrontaments més durs d'Europa, i només fou superat per quatre grans batalles continentals (Blenheim, Ramillies, Oudenaarde i Malplaquet).

Les conseqüències del xoc, però, no van ser només militars. Amb l'aclaparadora victòria del bàndol de Felip V, les portes del regne de València van quedar obertes de bat a bat. El regne, indefens perquè els efectius de Carles III es retiraven precipitadament cap a Catalunya, va quedar gairebé ocupat en poques setmanes. La capital, València, jurava lleialtat al rei borbònic el 8 de maig de 1707. Iniciava així la implementació d'un nou ordre polític, marcat per un fort tarannà militar. A la vegada, es posava en pràctica una acurada operació per situar al capdavant de les estructures de poder prohoms de fidelitat inqüestionable al rei Borbó. La plasmació jurídica del nou ordenament va aparèixer en forma de decret, promulgat el 29 de juny de 1707. Amb la nova reglamentació derivada dels Decrets de Nova Planta, el regne de València –i també el d'Aragó– va ser amputat en tots els sentits, atès que s'anul·là el corpus jurídic que havia fonamentat el sistema pactista de la corona catalanoaragonesa.

La pràctica política va anar acompanyada de la repressió envers els austriacistes valencians que s'havien significat amb Carles III. Si bé és cert que ambdós bàndols van emprar me-

sures punitives de caràcter econòmic (les conegudes confiscacions de béns), el bàndol de Felip V va emprendre accions de caràcter violent. Només cal fer un cop d'ull als fets de Xàtiva de juliol de 1707. Quan la ciutat va negar-se a obrir les portes al bàndol victoriós d'Almansa, després de patir un setge, l'exèrcit borbònic hi entrà a mata-degolla, i es produïren execucions de civils i s'incendià el nucli urbà. Fins i tot el nom de la localitat va ser substituït pel de *Nueva Colonia de San Felipe*, que perdurà fins al 1812.

Estudis sobre el caràcter repressiu de l'ocupació de Felip V ens mostren que va ser més transversal del que *a priori* podríem considerar. En un context hispànic polaritzat com el de la guerra de Successió, en part, és lògic entreveure que membres de la noblesa valenciana partidaris de l'Àustria abandonessin el regne. Per a aquest segment de la societat, demostrar la fidelitat cap al rei era un fet transcendental per al seu futur. Així mateix, membres que formaven part de les estructures de poder, fos a través de l'Audiència o de les batllies del regne, també es convertien en un col·lectiu susceptible de seguir Carles III en la seva fugida a Barcelona.

Com s'explica, per tant, una dada facilitada per Francesc de Castellví –el millor cronista de la guerra de Successió–, quan especifica que uns 8.000 individus originaris del regne valencià van fugir de casa seva?

A hores d'ara estem lluny de saber amb detall si el cronista Castellví va facilitar una dada imprecisa. El nombre

de refugiats potser va ser més reduït, però no descartem que també hagués pogut ser superior, com defensa l'historiador José Luis Cervera. Treballs recents constaten la presència valenciana a la documentació de la Barcelona de primeries del Set-cents; a tall indicatiu, només cal fer una ullada al llibre publicat per Albert Garcia Espuche, que no dubta a identificar una autèntica colònia valenciana establerta a la capital catalana (*Una societat assetjada: Barcelona 1713-1714*, Empúries: 2014).

A través d'un estudi sobre l'hospital de la Santa Creu també vam poder constatar la presència de població valenciana a Barcelona. Tan sols un mes després de la batalla d'Almansa, els ingressos dels nadius del regne de València van augmentar notablement. Entre 1706 i 1714, la Santa Creu va atendre 851 persones originàries del regne, alguns dels quals van ingressar-hi en diverses ocasions. Si donem repassem les dades que fan referència al perfil sociològic dels convalescents, es percep el desplaçament de famílies senceres. Les franges d'edat són molt diverses, i tant trobem homes i dones casats com fadrins/es, solters/es, minyons/es i persones vídues. En aquest mateix període, l'hospital també va atendre 592 militars austriacistes d'origen valencià, molts dels quals van entrar-hi diverses vegades.

La repressió borbònica. Abandonem Barcelona momentàniament per retornar al regne de València. Com hem

referit, l'exèrcit de Felip V va entrar-hi en tromba mentre inicià la persecució dels "desafectos" (com apareix a les fonts). En línies generals, podem considerar que l'exili valencià va ser fruit de les confiscacions de béns realitzades pel bàndol borbònic; per la persecució violenta que van patir els partidaris de l'Àustria; i per les represàlies contra els seus familiars, que habitualment eren desterrats dels seus habitatges. Un cas il·lustratiu és el de Josep Sanon, veí de Bunyol. Quan encara no havia esclatat el conflicte a la Península, al voltant de 1703, va esdevenir capità de fusellers. Les autoritats borbòniques el van atrapar i van deportar-lo a Sicília, on estigué retingut durant tres anys. Després d'escapar-se, va combatre sota les ordres del comte de Peterborough per situar el regne de València sota control aliat. Ara bé, amb l'ocupació filipista posterior a Almansa, la repressió va abraonar-se sobre d'ell: "quemaron su casa, árboles, viñas, y cuanto tenía en Buñol [...] y últimamente le han desterrado su mujer y dos hijos". Per a qualsevol capità de l'exèrcit que hagués estat presoner, un tractament d'aquestes característiques hauria estat inimaginable.

Anna Maria Vallès, vídua, també va viure un episodi colpidor. El memorial que va escriure destaca com hagué de fugir de la ciutat de València perquè el bàndol borbònic va creure oportú que el seu domicili fos un espai d'aquartament de tropes. Segons el seu relat, els "maltractaments" que va estar patint per part de la soldadesca van forçar-la a fugir per mar amb les seves quatre filles.

Dionís Albert, de Borbotó, va acudir a Huete durant la campanya de 1706 per exercir com a bagatge amb les seves pertinences (dos carruatges i 12 mules) al servei de l'exèrcit aliat. Dos germans seus el van acompanyar. Com que el final d'aquesta campanya va ser un desastre en termes logístics, el bân-

dol carolí va perdre part dels seus pertrets. En aquest context, Dionís Albert va ser capturat pels borbònics, que van confiscar-li els carruatge i les mules, van executar un dels seus germans i, a l'altre, li amputaren les mans.

Felicià Remhui, que no va patir un càstig tan sever, va acabar refugiat a Barcelona per uns fets semblants, ja que amb la seva companyia de galeres va col·laborar amb l'exèrcit de Carles III. Durant diversos moviments de tropes va emprar els seus carros per tragar pertrets en accions a Alzira i des del Grau a València. Amb l'entrada borbònica al maig de 1707, Felicià Remhui va fugir cap a Catalunya i va deixar la seva muller, dues germanes i set fills a l'habitatge del Grau. Un dels seus germans va ser desterrat a Castella, des d'on després també va refugiar-se a Barcelona. A banda, és clar, els béns de Remhui foren confiscats (no ens allargarem amb més exemples, tot i que encara són abundants).

En paral·lel al desplaçament cap al Principat, hi hagué un moviment intern al regne valencià mateix que podem situar entre 1707-1709 i que anava en consonància amb l'evolució del front bèl·lic. Així, molts refugiats van establir-se en tres enclavaments estratègics sota control austriacista, com eren Morella, Dénia i Alacant. Amb la caiguda de les tres places, però, els refugiats també van acabar dirigint-se cap a terres catalanes, tal com ja havien fet molts compatriotes. Val a dir que el Principat no va ser l'únic indret que va arrecegar els desplaçats. També a les illes Balears, especialment Mallorca, s'hi documenta aquest flux migratori. Els llibres d'òbits parroquials demostren una presència poblacional que comença a documentar-se a partir de l'estiu de 1707 i fins al final del conflicte, el 1715. Un cop van caure els nuclis resistents d'Alacant i Dénia, un gruix important de civils va dirigir-se a Eivissa, fet que va comportar que el 1710 es prohibís l'entrada a l'illa de més persones foranes.

1.859 noms. A partir de diverses fonts barcelonines hem pogut trobar 416 persones més d'origen valencià. El destí d'aquesta gent va ser la capital catalana i, en general, s'hi van establir entre 1707 i 1714. Si hom creua aques-

El comte de Peterborough conquerí Barcelona

tes informacions amb els registres de l'hospital de la Santa Creu, podem afirmar que actualment tenim coneixement, amb nom i cognom, de 1.859 valencians desplaçats a Barcelona.

La majoria dels refugiats formaven part de la menestralia i els estrats més populars, és a dir, sectors que vivien del seu treball. En aquest col·lectiu la variabilitat és ampla, i tant trobem persones amb formació i ben situades socialment (metges, mercaders, notaris, mestres d'arts, etc.), com teixidors, traginers, pagesos, o mariners, entre d'altres. Un altre grup d'exiliats valencians molt present a Barcelona fou el dels religiosos. No debades, el món eclesiàstic va jugar un paper fonamental a l'hora de propagar l'austriacisme als territoris de la corona catalanoaragonesa, sobretot els ordes menors. L'aristocràcia austriacista també va fugir a Barcelona, i fruit de la seva identificació inequívoca amb Carles III, va

La majoria de refugiats pertanyien a la menestralia i a les classes més populars

per a les tropes austriacistes el 1705. Amb ell, probablement lluitava Josep Sanon, de Bunyol.

seguir el rei amb l'anhel que algun dia retornaria a les seves propietats i recuperaria la dignitat perduda.

València ciutat era la localitat d'on provenien la major part dels refugiats. A molta distància la seguien altres poblacions importants com Alacant, Xàtiva, el Grau, Castelló de la Plana i Alzira. A banda, és clar, molts exiliats eren d'altres indrets del Regne. Així, el titular que definiria millor la fotografia que intentem reconstruir seria el següent: els refugiats valencians que van dirigir-se a Barcelona durant la guerra de Successió formaven part de totes les esferes de la societat, de totes les edats i de tots els racons del territori.

Malgrat la diversitat en termes socials, la fugida cap a terres catalanes va tenir un denominador comú que fins i tot els segments privilegiats van haver de suportar. Ens referim a la pobresa soferta durant l'estada a Barcelona, on les dades de què disposem traspuen un

context molt precari. Una reflexió dels jurats austriacistes de Xàtiva de 1711 no deixa lloc a dubte: "viéndose necesitados a refugiarse en los dominios de S.M. [Carles III], en donde han perecido muchos, y otros se mantienen estrechamente lamentando sus miserias".

La fam. La situació viscuda era la conseqüència d'una fugida precipitada i sense massa planificació. Hem de tenir present que la sortida cap a Catalunya es realitzà de manera ràpida per evitar la repressió, per tant, els desplaçats no podien endur-se massa pertinences. A banda, la confiscació dels seus béns en el lloc d'origen (cases i rendes) impossibilitava l'extracció d'alguna quantitat econòmica que els permetés sobreviure. Altre cop els exemples serien nombrosos, però segurament el cas de Felip Arbona, de Carcaixent, és prou significatiu. Una vegada els borbònics van assaltar la seva llar (que fou sa-

quejada), va abandonar els seus pares i germans per fugir precipitadament cap a Morella. A continuació, des dels Ports va encaminar-se a Barcelona, on vivia amb moltes mancances per tal com no disposava de mitjans. La seva situació no presentava gaires expectatives de millora, atès que la seva família patia la confiscació de la collita de grans i seda, fet que li impedia disposar d'alguna ajuda.

Encara pitjor devia ser la situació d'Antoni Gil, de Canals. Aquest valencià va morir a l'hospital de la Santa Creu de Barcelona (el que era l'hospital de pobres de la ciutat). Mentre estava convalescent a la cambra de Sant Pere va dictar el seu darrer testament, el qual va llegar 20 lliures per al mateix hospital i 24 rals de plata per a la barcelonina Maria Celdoni, que va auxiliar-lo mentre era a la ciutat. Antoni Gil es trobava en una situació tan difícil que no va poder costejar l'enterrament, raó per la qual va dictaminar que el seu marmessor gastés la quantitat que pogués aconseguir. Nogensmenys, el cronista català Francesc de Castellví va escriure que, per iniciativa del senyor de la Donzell, entre d'altres persones, s'organitzà un hospici públic per donar menjar al gruix de refugiats. L'espai era el col·legi de Sant Sever de Barcelona i el migdia obria les portes. L'ajuda es va mantenir fins al maig de 1713.

Alguns notaris valencians que van desplaçar-se a la Ciutat Comtal van continuar treballant, i gràcies a les seves actes coneixem millor el tipus de vicissituds sofertes. Diverses persones, a títol individual, van auxiliar els refugiats que patien més misèria. Sovint, els barcelonins col·laboraren en la manutenció, o els mateixos membres de la colònia valenciana, sobretot aquells de més rang social i capacitat econòmica. L'estudiant de Russafa Josep Vivó, que va abandonar la seva família per fugir de València, manifestava que després de catorze mesos d'estada a la ciutat sobrevivia gràcies a l'almoina. Unes altres persones, abans de morir, deixaven diners a aquells que els havien ajudat, bàsicament per pagar-los la roba i els aliments prestats durant l'estada a Barcelona.

Un dels membres que va destacar més en la protecció i resguard dels refugiats va ser el secretari del Consell d'Aragó

de Carles III, Josep Vicent Torres i Eiximeno, que va erigir-se en cap visible de la colònia valenciana. Albert Garcia Espuche ha posat al descobert que el nucli de Torres i Eiximeno vivia al carrer de la Mercè. La casa que va ocupar fou la del mercader Joan Comellas. En aquest espai, els valencians hi trobaven un primer auxili i, alguns d'ells, fins i tot l'habitatge. El 1708 hi residien 48 persones, i quatre anys després, 66. A banda de la seva família, a la llar també vivia el servei i alguns refugiats que formaven part del seu cercle més íntim. Al carrer de la Mercè, on hi havia alguns dels habitatges més distingits de la ciutat, també s'hi assentaren el comte de Cardona i el seu germanastre, el comte d'Erill. El comte de Cardona va ocupar la casa del filipista català comte de Peralada, així com el comte d'Erill, que s'establí en una propietat adjacent del mateix noble borbònic.

El desplaçament valencià cap a la Ciutat Comtal es pot computar en alguns milers de persones. Per tant, és lògic entreveure que aquestes acabessin allotjant-se en altres barris. Tot i que el nucli de la Mercè fos el principal, també hi hagué refugiats que van establir-se als carrers de Tallers, Canuda, Sant Pere Més Baix, Plateria, Santa Anna, Comtal, Abaixadors, Hospital, Portaferriça, Montcada, Ample i Pedró. La variabilitat urbana és molt amplia, per tal com diversos zones van convertir-se en espais d'acollida. De ben segur, hom albira que els exiliats van establir-se en qualsevol indret de Barcelona on poguessin aconseguir alguna habitació de lloguer.

La noblesa austriacista refugiada també va viure les conseqüències d'estar allunyada de casa seva i de les rendes que posseïa (ara confiscades); tot i que no podem considerar que van patir la pobresa –en alguns casos misèria– soferta per la menestralia i els estrats més populars. De fet, Antoni Tomàs Fenollet Cavanilles i Juan, comte de Casal, va destinar mil lliures moneda valenciana per al seu enterrament, una xifra desorbitada per a la majoria dels refugiats. Seria més precís considerar que la situació viscuda per l'aristocràcia valenciana els impedia mantenir el seu nivell de vida.

No tots els nobles tenien l'ascendència i la capacitat econòmica del comte

La guerra de Successió va empènyer cap a Barcelona milers de valencians, una ciutat que seria

de Casal, que fou nomenat governador de Calàbria per Carles III. Lluís Bellví, de Xàtiva, era fill del senyor de Benissuera i en el seu testament va llegar una quantitat econòmica important per a una persona que li havia prestat aliments, cosa que demostra les mancances sofertes. Fins i tot un noble austriacista de renom com Josep Boil d'Arenós, marquès de Boil, va passar per un mal tràngol. Amb l'objectiu d'aconseguir diners per afrontar l'exili, el marquès de Boil va intentar vendre propietats familiars del regne de València. Des del seu punt de vista, aquella era l'única solució per sobreviure a Barcelona, sobretot per als seus fills.

La situació que ocasionava la guerra, però, provocava que les transaccions de compravenda fossin massa complicades (o gairebé impossibles). Els béns dels refugiats estaven confiscats

pel bàndol borbònic, que n'era el propietari *manu militari* i era qui n'extreia un rendiment econòmic. Alguns testimonis van assegurar que molts valencians intentaven vendre patrimoni mentre eren a Catalunya. Ara bé, la incertesa en termes políticomilitars era massa perjudicial, una inseguretat que es veia agreujada pel fet de no trobar compradors.

El setge. En aquest context, podríem dir fins i tot depriment, va arribar l'estiu de 1713 i la consegüent resolució de la Junta General de Braços del Principat. Davant la situació internacional derivada de la pau d'Utrecht, Carles III (ara Carles VI de l'Imperi Romano-germànic) va signar un armistici, alhora que els exèrcits aliats van abandonar el front. Catalunya quedava isolada. Davant la nova situació, els

assetjada durant més d'un any.

estaments catalans van reunir-se per deliberar com s'havia de prosseguir. En joc hi havia la preservació de les pròpies Constitucions, i per extensió, del sistema pactista característic de la Corona d'Aragó. La rendició suposava que Felip V imposés la seva autoritat, que implicava l'abolició dels drets i privilegis, tal com havia succeït als regnes de València i d'Aragó.

Així, el 9 de juliol de 1713, els estaments catalans van publicar la resolució de lluitar fins a les darreres conseqüències contra el Borbó. Poques jornades després, el duc de Pòpuli, comandant de l'exèrcit filipista, inicià el bloqueig terrestre i marítim de Barcelona, i el consegüent setge que s'allargà més de tretze mesos, fins a l'11 de setembre de 1714. Les institucions catalanes van organitzar l'esforç de guerra que havia de perllongar la

Plànol de Barcelona contemporani a la guerra de Successió. S'exposa, com els altres gravats, a "El món del 1714" al Museu d'Història de Barcelona.

El 1713 la situació internacional va canviar i Catalunya es quedà sense aliats. Mapa comercial de l'època.

disputa. Al costat de les autoritats barcelonines, molts refugiats austriacistes del conjunt dels regnes hispànics van donar suport a la resistència; de manera especial, els refugiats valencians que encapçalava Josep Vicent Torres i Eiximeno. En vigílies de la Junta General de Braços, és cèlebre la representació que el mateix Torres i Eiximeno i Gaspar de Calatayud, comte de Cirat, van entregar als Comuns catalans (Braç Militar, Generalitat i Consell de Cent). Els dos prohoms, amb l'objectiu de

preservar els privilegis del Regne, van posar "la nació valenciana" al servei de la resistència barcelonina.

La situació d'emergència va provocar la creació d'un nou exèrcit. Els refugiats valencians van enrolar-se en diverses formacions, però el regiment més representatiu fou l'alçat pel mateix Josep Vicent Torres i Eiximeno, que s'anomenà Verge dels Desemparats. La plana major també estigué formada per valencians. El tinent coronel era Tomàs d'Anglesola, exiliat a Barcelona, com

AHCB

Mapamundi de començament del segle XVIII. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

a mínim des de 1708, i mort en els combats d'agost de 1714. El sergent major era Vicent Esteban del Lago.

Una de les accions més dures en què participà el regiment de Torres i Eiximeno fou la cruent lluita del baluard de Santa Clara (12-14 d'agost de 1714). Junt amb la Coronela de Barcelona, el regiment "dels valencians" va envestir els efectius borbònics, que controlaven part del bastió. La lluita va ser molt intensa, a punta de baioneta, i fins el coronel Torres i Eiximeno va quedar greument ferit. En l'atac final de l'11 de setembre sembla que la resta del cos va combatre al centre de la defensa barcelonina, en les càrregues que va liderar Antoni de Villarroel al pla d'en Llull. Altres oficials van combatre a les barricades construïdes al pla de Palau.

Al costat del liderat polític d'homes com Torres i Eiximeno, el militar valencià més preparat i que va adquirir màxima rellevància en la defensa de Barcelona va ser Joan Baptista Basset i Ramos. De fet, com a comandant en cap de l'artilleria va ser la mà dreta d'Antoni de Villarroel, i al llarg del setge de 1713-1714 va participar en els diversos consells de guerra. En termes bèl·lics, Basset i Ramos va dirigir els bombardejos per impedir l'acostament del cordó de setge filipista. Aquesta tasca fou prou reeixida si observem que l'exèrcit borbònic no va apoderar-se del convent dels Caputxins (proper a les muralles) fins el maig de 1714. De la mateixa manera, Basset i Ramos també va entorpir l'excavació de les trinxeres que els francoespanyols

començaren a obrir a l'estiu de 1714. Les bombes llançades des de la capital catalana van causar moltes baixes. En la jornada final de l'11 de setembre, Basset i Ramos va comandar la defensa del pla de Palau, on caigué ferit.

La darrera acció protagonitzada pel militar austriacista valencià, poc coneguda, fou la d'acudir al castell de Cardona el 18 de setembre de 1714. Amb la capitulació de Barcelona, el duc de Berwick va creure oportú que, per evitar el saqueig de la ciutat i preservar la vida dels barcelonins, es lliurés la fortalesa cardonina. Com a garantia de l'acord entre les autoritats catalanes i el duc de Berwick, el general Basset i Ramos acompanyà l'expedició borbònica que es dirigí al castell. Així, el governador de Cardona, Manuel Desvallés, podia certificar la caiguda de Barcelona i el lliurament de la plaça.

La lluita dels valencians, com la de la resta de resistents, encara va allargar-se agònicament fins a l'estiu de 1715, quan van caure definitivament els dos únics territoris sota control austriacista: Mallorca i Eivissa. Des del moment en què s'optà per combatre a ultrança, molts barcelonins –i entre ells molts exiliats– van acudir a les Balears. En aquest context, part dels refugiats, derrotats, van retornar al regne de València. Altres optaren per continuar a l'exili. Fins i tot després de la caiguda de Mallorca i Eivissa, la fugida es va prolongar en terres de l'Imperi germànic. Així, molts dels valencians que havien escapat de l'investida d'Almansa el 1707 mai més no tornarien a casa seva.

Adrià Cases Ibáñez

FOTOESPAI - Escola de fotografia

CURS I : Fotografia general
CURS II : Fotografia creativa
CURS III : Fotografia comercial
30 tallers monogràfics

C. Coroleu 72-74 Barcelona 08030 tel: 933 119 273
www.fotoespai.cat info@fotoespai.cat